

■ Φιλέλληνες ξένοι, συμπαραστάτες στὸν Ἀγῶνα τοῦ '21

Ριχάρδος Τσῶρτς*

«Ὁ πιὸ ἀληθινὸς Ἕλληνας...»

† 8η Μαρτίου 1873

Ἐνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 εἶναι ἀναμφίβολα ἀφιερωμένο στους Φιλέλληνες καὶ τὴν προσφορά τους στὸν Ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία.

Ἡ φυγὴ πολλῶν Ἑλλήνων λογίων στὴν Δύση μετὰ τὴν Ἄλωση, ἔφερε τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ στὸ προσκῆνιο. Ἀπὸ τὴν ἀγάπη αὐτὴ πρὸς τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀναπήδησε ὁ πρῶτος φιλελληνισμὸς τῶν νεότερων χρόνων, πὺ διαδόθηκε μὲ τὰ κείμενα τῶν περιηγητῶν στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ ρομαντισμοῦ αὐξήσε τις περιηγήσεις στὴν Ἑλλάδα (Σατομπριάν, Πουκεβίλ, Λόρδος Βύρωνα κ.ἄ.). Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἐμφανίστηκαν στὴν Εὐρώπη τὰ πρῶτα λογοτεχνικὰ φιλελληνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα πολλαπλασιάστηκαν μετὰ τὴν Κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 καὶ τις ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων. Ὁ φιλελληνισμὸς συνετέλεσε, οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ, στὴν ἐπιτυχή κατάληξη τῆς Ἐπανάστασης καὶ ταυτοχρόνα βοήθησε στὴ διάσωση τῶν λιμοκτονούντων ἀμάρων.

Ὁ Ριχάρδος Τσῶρτς (Sir Richard Church), ὡς νέος, εἶχε ἐπισκεφετῆ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοῦ εἶχε ἀρέσει. Σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του εἶχε γράψει:

«Οἱ Ἕλληνες, πὺ εἶναι σκλάβοι τῶν Τούρκων καὶ εἶναι Χριστιανοί, εἶναι... γενναῖοι, εἰλικρινεῖς, ἀνοιχτοκαρδοὶ ἄνθρωποι».

Στρατιώτες του Έλληνικού Έλαφρού Πεζικού του Δούκα της Υόρκης, Εκκλησιαστικό Σύνταγμα, τὸ 1812.

Παρ' ὄλα τὰ ἐμπόδια καὶ τὶς ἀπογοητεύσεις, παρέμεινε πιστὸς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ σκοπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας γιὰ τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του.

* * *

Ὁ Τσῶρτς γεννήθηκε στὴν Ἰρλανδία καὶ ἀνῆκε στοὺς Κουάκερους. Ἐντάχθηκε στὸν Βρετανικὸ Στρατό, πολέμησε στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴν Μεσόγειο καὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1809 ὁ Τσῶρτς μαζί μὲ τὴν Βρετανικὴ ἀποστολὴ ἐπέπλευσε ὡς Γενικὸς Φροντιστὴς στὰ Ἴονια Νησιά, γιὰ νὰ τὰ καταλάβουν ἀπὸ τοὺς Γάλλους.

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1809 ἀνέλαβε τὴν θέση τοῦ ταγματάρχου στὸ Ἑλληνικὸ Ἐλαφρὸ Πεζικὸ (Greek Light Infantry 1808-1811) καὶ στις 19 Νοεμβρίου 1812 ἔγινε ἀντισυνταγματάρχης στὸ Πρῶτο Ἑλληνικὸ Σύνταγμα Ἐλαφροῦ Πεζικοῦ τοῦ Δούκα τῆς Υόρκης (The Duke of York's Greek Light Infantry Regiment 1811-24 Φεβρουαρίου 1816).

ἔχοντας ἤδη τὴν ἐμπειρία διοίκησης ξένων στρατευμάτων, διοίκησε τὰ στρατεύματα ποὺ εἶχαν στρατολογηθεῖ ἀπὸ Ἕλληνες, ἔφτιαξε μάλιστα καὶ ἓνα δεῦτερο σύνταγμα μὲ 454 Ἕλληνες (Δεῦτερο Ἑλληνικὸ Σύνταγμα Ἐλαφροῦ Πεζικοῦ τοῦ Δούκα τῆς Υόρκης – 2nd Regiment Greek Light Infantry 1813-1814), ποὺ στρατολόγησε ὁ ἴδιος τὸ 1813 γιὰ τὴν κατάληψη τῶν Παξῶν.

Ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶτες καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν μονάδων αὐτῶν ποὺ διοικοῦσε ἦταν φυγάδες ἀρματολοὶ ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, ὅπως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, μὲ τὸν ὁποῖο κράτησε στὴν συνέχεια φιλικὴ σχέση καὶ ἀλληλογραφία.

Ἀφοῦ τελείωσαν οἱ Ναπολεόντειοι Πόλεμοι, καὶ μετὰ ἀπὸ παράπονα τῆς ὀθωμανικῆς διοίκησης, διαλύθηκαν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ποὺ εἶχε φτιάξει, ἔχοντας ὅμως ἀποκτήσει ἐμπειρία τακτικοῦ στρατοῦ, ἐμπειρία ποὺ ἀξιοποίησε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ποὺ ἔλα-

Ὁ Ριχάρδος Τσῶρτς ὡς Ἀξιωματικὸς τοῦ Πεζικοῦ τοῦ Δούκα τῆς Υόρκης στὰ Ἐπτάνησα σὲ πῖνακα τοῦ 1813.

Πάργας.

(1814-1815) να δημιουργήσουν ένα ανεξάρτητο Έλληνικό κράτος. Υποστήριξε την παραμονή των Επτανήσων υπό Βρετανική κυριαρχία, αλλά και της Πάργας και άλλων πρώην Βενετικών πόλεων, που ήταν τότε υπό την κατοχή του Αλή Πασά, πιστεύοντας ότι ήταν ένα θετικό βήμα για την πορεία των Ελλήνων.

Το έπιχείρημά του ήταν, ότι οι Έλληνες ήδη ήλεγχαν σε αυτό το σημείο 500 καράβια, τα οποία μπορούσαν να συνεισφέρουν στην ελευθερία και ότι μια ελεύθερη Ελλάδα, κάτω από την Βρετανική επιρροή, θα βοηθούσε τις φιλοδοξίες των Βρετανών στην Ανατολή και συγχρόνως θα εμπόδιζαν τον δρόμο στους Ρώσους.

Αλλά το 1814-15 η Βρετανία δεν πίστευε σε αυτή την πολιτική. Ήξαλλου είχαν άλλες προτεραιότητες μέσα στην Ευρώπη. Κράτησαν τα Ίονια Νησιά με την μορφή της εικονικής αποικίας του στέμματος και όχι ως προτεκτοράτο. Όταν όμως πούλησαν την Πάργα στον Αλή Πασά των Ιωαννίνων ο Τσώρτς και οι Έλληνες θίχτηκαν.

* * *

Ο Τσώρτς έφυγε από την Ελλάδα και συνέχισε την στρατιωτική του καριέρα στην Ευρώπη αλλά όταν ξέσπασε η επανάσταση το 1821 ήθελε να συμμετέχει. Ο Κολοκοτρώνης του έγραψε: «Έλα, έλα πίσω να πάρεις τα όπλα για την Ελλάδα: η να βοηθήσεις με τα ταλέντα σου, τις αρετές σου και τις ικανότητές σου»... Ο Τσώρτς ήταν όμως επιφυλακτικός με τον εμφύλιο μεταξύ των Ελλήνων αρχηγών και δεν επέστρεψε τότε.

Μολαταῦτα, το 1827, όταν οι Τούρκοι ανακατέλαβαν την Αθήνα εκτός από την Ακρόπολη και όλα φαι-

βαν μέρος στην Έλληνική επανάσταση.

* * *

Στην Νάπολη βοήθησε στις διαπραγματεύσεις για να παραδώσουν την Κέρκυρα στους Βρετανούς.

Ο Τσώρτς προσπάθησε να τους πείσει – χωρίς επιτυχία – στο περιθώριο του Συνεδρίου της Βιέννης

Η πολιορκία των Αθηνών από τον Κιουταχή.

Ἡ Γ΄ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας.

κὰ στὴν συνεννόηση τῶν κομμάτων καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῆς σχέσης μεταξύ τῶν ὀπλαρχηγῶν.

Ἔτσι ἡ Γ΄ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας, τὸν ἔχρισε Ἀρχιστράτηγο τῶν κατὰ Ξηρὰν Δυνάμεων (*generalissimo*, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὸ φυλλάδιο πού ἐξέδωσε) μετὰ ἀπὸ πρόταση τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη (27-31 Μαρτίου 1827), ὁ ὁποῖος ἀναφώνησε: **«Ἐπιτέλους, γύρισε ὁ πατέρας μας! Πρέπει μόνο νὰ τὸν ὑπακοῦμε καὶ ἡ ἐλευθερία μας εἶναι ἐξασφαλισμένη!»**.

Τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα, 16 Ἀπριλίου 1827, ὀρκίστηκε ὁ Τσῶρτς.

Ἡ Συνέλευση ἔχρισε ἐπίσης τὸν Λόρδο Κόχραν Πρῶτον Στόλαρχον Ὀλων τῶν Ναυτικῶν Δυνάμεων. **Π**ρώτη τους ἀποστολὴ ἦταν ἡ ἐνίσχυση τοῦ Καραϊσκάκη πού μαχόταν στὸ Φάληρο καὶ τὸ Κερατσίνι γιὰ νὰ λύσουν τὴν πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης, κάτι πού δὲν κατάφεραν, μὲ σημαντικὲς ἀπώλειες γιὰ τοὺς Ἕλληνες: 700 νεκροὶ μαζί καὶ 22 φιλέλληνες.

Μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὴν διάλυση τοῦ στρατοῦ, ὁ Τσῶρτς ἔδειξε εὐτολμία καὶ μέγιστη σύνεση, ἔσωσε τοὺς ἄνδρες πού ἦταν σκορπισμένοι στὰ παράλια, φρόντισε γιὰ τὴν ἐπιβίωσή τους σὲ πλοῖα καὶ στὴν συγκέντρωσή τους στὸ Φάληρο καὶ στὸν Πειραιᾶ καὶ στὴν συνέχεια στὴν Σαλαμίνα ὅπου συγκεντρώθηκε μετὰ ἀπὸ λίγο τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν στρατευμάτων.

Στὴν συνέχεια ἡ Ἀντικυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ἀνέθεσε τὸ φρούριο τοῦ Ναυπλίου.

Μετὰ ἀπὸ μερικὸς μῆνες πῆγε στὸ φρούριο τῆς Κορίνθου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὸ Διακοπτό τῆς Βοστίτσας καὶ μετὰ στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα, ὅ-

νόταν ὅτι εἶχαν χαθεῖ, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση προσκάλεσε τὸν Τσῶρτς νὰ ἀναλάβει τὴν διοίκηση τοῦ στρατοῦ καὶ ἀποδέχτηκε.

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1827 μετὰ ἀπὸ ἀπουσία 12 ἐτῶν ἀποβιβάστηκε στὴν Ἑρμιόνη, ὅπου βρισκόταν ὁ πλοίαρχος Χάμιλτον, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο συντέλεσε σημαντι-

Ναυαρίνο.

Ἐλαιογραφία τοῦ Ριχάρδου Τσώρτς. Ἐθνικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν. Ἔργο τοῦ Σπυρίδωνος Προσαλέντη, (1873).

που ἔμεινε μέχρι ποὺ ἦλθε ὁ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας.

Χάριτι Θεοῦ, μὲ τὴν Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου, στὴν δυτικὴ ἀκτὴ τῆς χερσονήσου τῆς Πελοποννήσου, τελείωσε ἀπότομα ὁ πόλεμος στὶς 20 Ὀκτωβρίου 1827. Ἦταν ἡ τελευταία μεγάλη ναυμαχία τῆς ἐποχῆς καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος καταστράφηκε παντελῶς.

Ὁ μὲν Τσώρτς εἶπε ὅτι ἡ νίκη τῆς Ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου ἦταν παρέμβαση τῆς Θείας Δίκης, οἱ δὲ Βρετανοὶ τὴν ὀνόμασαν «ἀπρόοπτο συμβάν».

Δύο μῆνες ἀργότερα «ὁ Σουλτᾶνος ἐξαγριωμένος ἀπὸ τὴν ναυμαχία στὸ Ναβαρίνο ἔστειλε προκήρυξη πρὸς τοῦ πασαδες, ὅπου ἔλεγε ὅτι ἡ Ρωσία εἶναι ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν μουσουλμάνων – ὅτι αὐτὴ ὑποκίνησε τοὺς Ἕλληνες νὰ ἐπαναστατήσουν καὶ αὐτὴ μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες δύο Δυνάμεις σκόπευαν τώρα νὰ φτιάξουν μιὰ ἀνεξάρτητη χώρα. Ἄν συνέχιζαν αὐτὴν τὴν τακτικὴ τους, ἡ Πύλη θὰ καλοῦσε ὅλους σὲ πόλεμο, γιὰ νὰ προασπίσουν τὴν πίστη καὶ τὴν πατρίδα τους».

* * *

Μετὰ τὴν ἀφίξη τοῦ Καποδίστρια ἀρχῆς τοῦ 1828 ὁ Τσώρτς στάλθηκε στὴν Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ὅπου τὸ 1829, ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ τὴν βοήθεια στολίσκου, στὸν ὁποῖο συμμετεῖχε ὁ Ἄστιγξ (Hastings) μὲ τὴν «Καρτερία» καὶ ἄλλα πέντε πολεμικά, μὲ σκοπὸ τὸν ἀποκλεισμὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ Κόλπου, κατάφερε νὰ κυριεύσει τὴν Βόνιτσα, τὸ Αἰτωλικὸ καὶ τὸ Μεσολόγγι, μιὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖες πράξεις τοῦ πολέμου τῆς ἀπελευθέρωσης ποὺ ὄρισαν τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδας ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, στὴν Στερεὰ Ἑλλάδα.

Ὁ Τσώρτς πίστευε, ὅτι ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἥπειρος ἔπρεπε νὰ εἶναι μέρος τοῦ νέου κράτους, ἐνῶ ὁ Καποδίστριας εἶχε ἤδη ἀποφασίσει ὅτι αὐτὲς οἱ δύο περιοχὲς δὲν θὰ ἦταν πρὸς τὸ παρὸν μέρος τοῦ νέου κράτους.

Τελικά, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1829, ἕνας ἐκνευρισμένος Τσώρτς παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν θέση του, δείχνοντας τὴν δυσαρέσκεια του στὴν ἐπιλογή τοῦ Καποδίστρια νὰ διορίσει τὸν ἀδελφὸ του Αὐγουστῖνο πληρεξούσιο Τοποτηρητὴ στὴν Δυτικὴ Ἑλλάδα,

ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν παραμέληση τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση Καποδίστρια. Ἐνημέρωσε τὸν Καποδίστρια, ὅτι δὲν μποροῦσε πλέον νὰ συνεχίσει νὰ ὑπηρετεῖ καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου.

Ἐπὶ Ὄθωνος, ὁ Τσῶρτς ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα καὶ τοῦ δόθηκε ἡ Ἑλληνικὴ ἰθαγένεια τὸ 1834. Ἡ Κυβέρνηση Σπυρίδωνα Τρικούπη τοῦ πρόσφερε τὴν θέση τοῦ πρέσβη στὴν Ρωσία, κάτι πού δὲν ἀποδέχθηκε ὁ Ρῶσος αὐτοκράτορας. Στὴν συνέχεια διορίστηκε Σύμβουλος τῆς Ἐπικράτειας καὶ τὸ 1836, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Κυβέρνησης Ἀρμανσπεργκ, διορίστηκε Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς τοῦ Στρατοῦ.

* * *

Στὴν Ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1843 ὁ Τσῶρτς ἐπιλέχθηκε, ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς Συμβούλους τῆς Ἐπικράτειας πού ἦταν ἐπαναστάτες, νὰ ἔχει διαμεσολαβητικὸ ρόλο μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ὄθωνα καὶ συνυπέγραψε τὴν ἐπόμενη ἡμέρα τὴν προκήρυξη τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικράτειας πού εὐχαριστοῦσε τὸν λαὸ καὶ τὴν φρουρὰ τῶν Ἀθηνῶν γιὰ τὴν συμπεριφορὰ τους καὶ ἀνακήρυσσε τὴν 3ῆ Σεπτεμβρίου ὡς ἐθνικὴ ἑορτῆ. Ἦταν ὁ τέταρτος ὑπογράφων μετὰ τὸν Μαυρομιχάλη, τὸν Κουντουριώτη καὶ τὸν Νοταρὰ.

Ἐνα μῆνα ἀργότερα ἐκλέχθηκε πληρεξούσιος Ζυγοῦ Αἰτωλίας στὴν 7' Σεπτεμβρίου ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευση, ἀντιπροσωπεύοντας μιὰ περιοχὴ ἀπὸ τὰ μέρη

Ὁ Τσῶρτς μετὰ ἑλληνικὴ φορεσιά.

τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας πού ἀπελευθέρωσε τὸ 1828-1829, καὶ ἐπιλέχθηκε στὴν Γερουσία.

Ὡς μέλος τῆς Ἐθνοσυνέλευσης τάχθηκε μετὰ τὴν πλευρὰ τῶν ἐτερόχθων. Θρυλικὴ ἔχει μείνει ἡ ἀγόρευση του γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό, διότι περιεῖχε μόνο μία λέξη: «Γκαϊντούρια!», ἀγανακτισμένος ἀπὸ τὴν στάση τῶν αὐτοχθονιστῶν βουλευτῶν πού τὸν θεωροῦσαν ἐτερόχθονα παρὰ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε λάβει τὴν ἑλληνικὴ ὑπηκοότητα.

Τὸν ἴδιο χρόνον, τὸ 1844, ὁ Ὄθωνας ἐκδική-

θηκε τὸν Τσῶρτς γιὰ τὴν συμμετοχὴ του στὸ κίνημα τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ ἀποφάσισε τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴν θέση τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ. **Δ**ιόρισε στὴν θέση του τὸν Θεόδωρο Γρίβα. **Ο** Τσῶρτς παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ στρατὸ καὶ στὴν οὐσία τελειώνει τὴν στρατιωτικὴ του καριέρα σὲ ἡλικία 60 ἐτῶν, παραμένοντας στὴν Γερουσία.

Πορταίτο
τοῦ Ὁθωνα.
Ἔργο τοῦ Πιόζεφ
Κάρλ Στίλερ.

Ωστόσο, ὅταν ξέσπασε ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος (1853), ὁ Ὁθωνας ξέχασε τὰ παράπονά του καὶ τοῦ πρόσφερε τὴν τιμητικὴ θέση τοῦ Στρατηγού, τὴν ὁποίαν ὁ Τσῶρτς δέχθηκε μὲ ἐπιφύλαξη, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναλάβει ἐνεργὸ στρατιωτικὸ ἢ πολιτικὸ ρόλο. **Π**αρέμεινε μέλος τῆς Γερουσίας μέχρι τὴν κατάργησή της τὸ 1864.

* * *

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς μακρόχρονης ζωῆς του ὁ Τσῶρτς χάρισε μεγάλο μέρος τῆς περιουσίας του γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ σκοπὸ. **Γ**ιὰ τὸν Τσῶρτς ὁ ἀγῶνας ἦταν σταυροφορία μὲ θρησκευτικὸ ὑπόβαθρο – ἔσωζε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς ἄπιστους.

Τὸ 1836 ἔγινε μέλος τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας.

Ἔμεινε στὴν Ἀθήνα μέχρι τὸ θάνατό του στὶς 8 Μαρτίου 1873. **Χ**αρακτηριστικὸ τῆς ἐκτίμησής του εἶναι ὅτι ἔχαιρε μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του εἶναι οἱ ἐπισκέψεις τοῦ Βασιλιᾶ Γεωργίου Α΄ στὸν Τσῶρτς, ὅταν ἦταν ἄρρωστος, λίγες ἡμέρες πρὶν τὸ θάνατό του.

Τιμήθηκε μὲ κηδεῖα δημοσίᾳ δαπάνῃ (ἡ ὁποία τελέσθηκε στὶς 15 Μαρτίου). **Σ**ύμφωνα μὲ τὸν Ἑλληνα Πρέσβη στὸ Λονδίνο, Ἰωάννη Γεννάδιο, ὁ Τσῶρτς ἦταν «ὁ πιὸ ἀληθινὸς Ἑλληνας».

Τὸ σπίτι ὅπου ἔμεινε στὴν Πλάκα εἶναι γνωστὸ μέχρι σήμερα ὡς «ὁ πύργος τοῦ Τσῶρτς».

* * *

Τὸ ταφικὸ μνημεῖο του βρῖσκεται σὲ τιμητικὴ θέση μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Λαζάρου στὸ Α΄ Νεκροταφεῖο Ἀθηνῶν.

Στὴν βάση ἔχει δύο σταυρωτὰ κανόνια (κοινὸ μοτίβο στοὺς τάφους τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης) κάτι ποὺ μοιάζει μὲ βόμβα, ἕνας σωρὸς ἀπὸ ὀβίδες, λόγχη καὶ ἀξίνες.

Τὸ ἐπιτύμβιο μνημεῖο
τοῦ Τσώρτζι
στὴν Ἀθήνα.

Ἡ ἐπιγραφή στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα:

«**᾽**Ωδε κεῖται ἐν εἰρήνῃ καὶ πίστει
ὁ Στρατηγὸς Ριχάρδος Τσώρτζι,
ἀφιερῶσας ἑαυτὸν καὶ πάντα τὰ ἑαυτοῦ
ὑπὲρ τῆς ἀπὸ τῆς δουλείας
ἀπελευθερώσεως φυλῆς χριστιανικῆς,
συντελέσας ἵνα
ἡ Ἑλλὰς κατασταθῇ ἔθνος,
ζήσας ὅπως ὑπηρετήσῃ Αὐτὴν
καὶ ἀποβιώσας μεταξὺ
τοῦ λαοῦ Αὐτῆς».

(*) Πηγές: <https://el.wikipedia.org>, <https://history.arsakeio.gr/index.php/f-e-kai-1821/97-dyo-filellines-agonistes-metaksy-ton-melon-tis-fe>, http://athensfirstcemeteryingreek.blog-spot.com/2016/09/blog-post_81.html • Ἐπιμέλ. ἡμετ.